

Marija Lebedina-Manzoni
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za poremećaje u ponašanju

RAZVOJNE PREDNOSTI - POMOĆ PRI RAZUMIJEVANJU I PREVENCIJI RIZIČNOG PONAŠANJA ADOLESCENATA

SAŽETAK

Na uzorku od 268 ispitanika u dobi od 18 i 19 godina ispitivane su razvojne prednosti upitnikom koji je prema publikaciji-Starting Out Right: Developmental Assets for Children, Search Institut Minneapolis, sastavljen na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Po navedenoj publikaciji 8 ključnih faktora koji pripadaju vanjskom (podrška, vrednovanje od okoline, povezanost sa socijalnom okolinom, kreativno provođenje vremena) i unutarnjem području razvoja ličnosti (spremnost za učenje, pozitivne vrijednosti, socijalna kompetencija, pozitivni identitet) podupire zdrav i zadovoljavajući razvoj mladih. Faktorskom analizom upitnika razvojnih prednosti utvrđeno je postojanje 5 faktora. Stupanj prisustva određenih razvojnih prednosti mogao bi posredno biti povezan sa mogućim zadovoljenjem određenih potreba pojedinca.

Rezultati su pokazali da su više prisutne one razvojne prednosti koje pripadaju unutarnjem području podupirućih faktora razvoja ličnosti, u odnosu na vanjske podupiruće faktore razvoja ličnosti. To naročito vrijedi za područje pozitivnih vrijednosti i pozitivnog identiteta. Obitelj je još uvijek najznačajnije mjesto stvaranja podupirućih uvjeta razvoja adolescenata, a vrlo je indikativno da se školi i okolini odriče takva vrijednost. Naglašen je nesklad između potreba i očekivanja učenika u odnosu na školu i onog što percipiraju da im ona nudi. Najlošije razvojne prednosti prisutne su u području kreativnog provođenja vremena.

Dobiveni podaci upućuju na moguće djelovanje unutar ekološkog prostora adolescenta, a sa svrhom pružanja zdravih i kvalitetnih preduvjeta za njihov potpuni razvoj.

Ključne riječi: razvojne prednosti, rizično ponašanje, adolescencija

1. UVOD

Kako su se studije koje proučavaju povezanost između okolinskih uvjeta i razvoja adolescenta nagomilavale, tako su se preventivne i interventne snage grupirale oko koncepta koji pokušava kreirati optimalnu okolinu za razvoj mlade osobe. Neki od tih nastojanja fokusirali su se na reduciranje rizičnih faktora razvoja, a drugi na intenciju promoviranja pozitivnih uvjeta razvoja (Hawkins, 1992; Kazdin, 1993; Masten, Coatsworth, 1998.) Stresore koji djeluju na iskustvo pojedinca u toku njegovog života zovemo rizičnim faktorima. Rizični faktori uključuju siromaštvo, kronične bolesti, alkoholizam, upotrebu droga, mentalnooboljenje roditelja, izloženost nasilju za vrijeme rata ili prili-

kom neke druge tragedije sumještana, razvod roditelja, maloljetno roditeljstvo (Dacey, Kenny, 1994). Rizični faktori definiraju se kao bilo koji utjecaji koji pojačavaju vjerojatnost prvog pojavljivanja poremećaja, napredovanja prema vrlo ozbiljnom stanju, te podržavanju problematičnih uvjeta (Bašić, Janković, 2000). Oni su ili individualnog ili kontekstualnog karaktera, a pojačavaju vjerojatnost neuspješnih funkcioniranja djeteta. Williams, Ayers, Arthur, (1997; prema Bašić, Janković, 2000) navode slijedeće faktore rizika: biološke ili genetske, individualne i vršnjačke, faktore vezane uz školu, faktore u obitelji, faktore u zajednici. Odvajanje rizičnih procesa od rizičnih osobina predstavlja glavni izazov za istraživače i praktičare koji rade s djecom i mladeži sa poremećajima u ponašanju.

U posljednja dva desetljeća istraživanja konstantno pokazuju kako rizični faktori u razvoju pojedinca mogu biti reducirani ili kako razvojni put može biti izmijenjen osiguravanjem pozitivnih razvojnih uvjeta (Werner and Smith, 1992; Rutter and Giller, 1983). Pozitivni odnos sa odraslima i dobro intelektualno funkcioniranje pokazalo se prediktorom otpornosti na poremećaje u nepovoljnim uvjetima razvoja pojedinca (Masten i Coatsworth, 1998).

Za efikasno djelovanje nužno je naglasiti razvoj punih potencijala mladog čovjeka, uvažavajući i rizične i zaštitne faktore, te interakciju različitih ekoloških sredina u kojima se mladi razvijaju. Generalno uzevši ovakvi pristupi promoviraju ideju da se društvo usmjeri na maksimalno podržavanje pozitivnih razvojnih uvjeta. Takvi pozitivni uvjeti u ovom radu nazvani su razvojnim prednostima i posredno bi mogli ukazivati na zadovoljenje potreba pojedinca u svakodnevnom životu, budući da izostanak optimalnih razvojnih prednosti smanjuje mogućnost realizacije naših potreba. Wilson (1987) zaključuje kako siromašno okruženje ima smanjene mogućnosti da prepozna razvojne potrebe mladih.

Potrebe kao okosnicu našeg ponašanja nalazimo u razmatranjima brojnih autora (Maslow, 1970; Murray, prema Fulgosi, 1981, Zvonarević; 1978).

Područje proučavanja poremećenog ponašanja upravo je onaj dio psihologije ličnosti koji traži za elaboriranjem uvjeta, okolnosti, uzroka, načina ponašanja, s naglaskom na učinkovitost pojedinih modela tretmana koji će eliminirati preduvjete za nastajanje poremećaja i omogućiti pozitivnu konstituciju ličnosti. Poznavanje motivacionih procesa kod čovjeka neophodno je za razumijevanje funkcioniranja ličnosti pojedinca, za razumijevanje njegovih postupaka i cjelokupnog ponašanja.

Na kraju 20-tog stoljeća svjedoci smo niza otežavajućih okolnosti koje neminovno osujećuju težnju za potpunim razvojem pojedinca (povećanje broja obitelji bez doma, odrastanje djece u stalnom siromaštvu, povećanje broja zlostavljane djece, rast nasilja među djecom i mladima, veći broj smrtnosti mladih od ubojstva i samoubojstva, velik broj depresivne djece i adolescenata, povećanje broja ovisnika među mladima). Što možemo učiniti da spriječimo takve loše okolnosti?

Vjerujemo da možemo napraviti mnogo! Način na koji možemo pomoći novim generacijama da žive bolje, sa manje problema je promoviranje pozitivnih razvojnih uvjeta, što zapravo znači generalnu prevenciju svih vrsta problema ponašanja. Razvojne prednosti pomažu mladoj osobi da donese razborite odluke, izabere pozitivne uzore, rješava konflikte na nenasilan način i izraste u kompetentnu, brižnu i odgovornu osobu. To u ko-

načnici znači manje problema ponašanja, više zadovoljstva i sreće u životu budućih generacija.

Dvije su glavne uporabne vrijednosti ovakvog shvaćanja okvira razvojnih prednosti. Formiran je da služi kao vrsta obrasca za mobiliziranje i ujedinjavanje socijalizacijskih agensa (i osoba i sistema), te da potiče nastojanja okoline u akceptiranju ključnih elemenata pozitivnog razvoja osobe. Život u zajednici uključuje nastojanja i višestruko sudjelovanje svih društvenih faktora (osoba, organizacija), koji osiguravaju protektivne faktore za razvoj zdrave osobe. Druga uporabna vrijednost ovakvog shvaćanja razvojnih prednosti je poticanje opsežnih istraživanja u kojima se mogu razmatrati višestruki elementi pozitivnog razvoja u njihovim uzajamnim kombinacijama. Ovakav pristup uzima u obzir kumulativne faktore koji djeluju u razvoju osobe. Sugerira da jedno ponašanje adolescenta (npr. nasilje ili upotreba droga) može mobilizirati više različitih formi pozitivne razvojne energije koje bi sudjelovale u njegovom reduciranju.

Radeći opsežno istraživanje poželjnog zdravog razvoja djece i adolescenata Search Institute iz Minneapolisa identificirao je 40 razvojnih prednosti nužnih za takav razvoj. Te prednosti predstavljaju pozitivna iskustva, mogućnosti i osobne kvalitete koje sva djeca i adolescenti nužno trebaju da bi bili odgovorni, uspješni i brižni.

Srž ovog koncepta je okvir od 40 razvojnih prednosti koje su prihvatljive i razumljive za društvo i sve socijalizacijske sisteme koji su uključeni u razvoj pojedinca.

Razvojne prednosti predstavljaju set "blokova u gradnji osobe", koji povećavaju pozitivne razvojne rezultate (posljedice) na način da reduciraju ugrožavajuća ponašanja i povećavaju školski uspjeh i ostale indikatore pozitivnog razvoja.

Na taj način uspostavljaju se preduvjete za pozitivan razvoj djece i adolescenata i osigurava brana koja zahtijeva angažiranje obitelji i društva, a u svrhu garancije dobitaka za djecu i adolescente.

Ideja pružanja zdravih i kvalitetnih preduvjeta za razvoj djece i omladine kao nužan preduvjet za prevenciju mogućih problema u ponašanju i doživljavanju glavna je misao većine istraživanja na području poremećaja u ponašanju u cijelom svijetu. Nadamo se da će i naš rad biti mali doprinos tome.

Dobiveni podaci imali bi svrhu sagledavanja stanja u području postojanja određenih razvojnih prednosti na slučajno odabranom uzorku adolescenata - srednjoškolaca u republici Hrvatskoj, tj. isključivo su deskriptivne naravi. Pretpostavili smo mogućnost postojanja veze između razvojnih prednosti i potreba ispitanika. Kako je ovaj rad samo dio projekta koji se između ostalog bavi psihosocijalnim potrebama djece i mladeži sa i bez poremećaja u ponašanju, dobiveni podaci predstavljaju osnovu, koja će nam poslužiti u daljnjem radu kao

usporedna točka između različitih skupina djece i mladeži. Naglašavamo deskriptivan značaj rezultata i potrebu daljnje obrade u svrhu utvrđivanja kauzalnih veza, te dublji analiziranja podataka.

2. METODA

2.1. *Uzorak ispitanika i instrumentarij*

Postojanje razvojnih prednosti temeljem kojih bi mogli posredno zaključiti o potrebama i njihovom zadovoljenju, ispitivano je samoprocjenom na uzorku adolescenata, učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Ispitivanje je obuhvatilo 10 škola širom Hrvatske, a ukupni uzorak je činilo 268 ispitanika oba spola u dobi od 18 i 19 godina.

Razvojne prednosti (assets) ispitivane su upitnikom koji je prema publikaciji - Starting out right: Developmental Assets for Children from Search Institut in Minneapolis (1996) sastavljen na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Okosnica za proučavanje razvojnih prednosti Search Instituta bile su empirijske studije dječjeg i adolescentnog razvoja sa naglaskom na prevenciji koja se postiže razvojem otpornosti i protektivnih faktora. Takav okvir razvoja ima za cilj reflektirati primarni proces socijalizacije koji uključuje socijalnu okolinu, socijalna iskustva, odnose među ljudima, norme, uzore i najrazličitije interakcije.

Razvojne prednosti grupiraju se po svom sadržaju u 2 skupine sa po 20 **vanjskih** razvojnih prednosti i 20 **unutarnjih** razvojnih prednosti, a svaka grupa sastoji se od 4 kategorije.

Prema navedenom istraživanju pretpostavlja se da postoji 8 ključnih područja koja podupiru zdrav i zadovoljavajući razvoj mlade osobe:

Vanjske prednosti: podrška, osnaživanje, granice i očekivanja, konstruktivno korištenje vremena

Unutrašnje prednosti: predanost učenju, pozitivne vrijednosti, socijalna kompetentnost, pozitivan identitet

Vanjske prednosti opisuju pozitivna razvojna iskustva vezana uz osobne veze i mogućnosti koje se uglavnom pružaju u obitelji, školi i široj zajednici. One se razvijaju kroz prisustvo interakcija sa brižnim i odgovornim odraslima, a pojačavaju se kroz širu vezu sa organizacijom cjelokupne zajednice.

Unutarnje prednosti predstavljaju grupu vještina, samopercepcija, kompetencija, koja se kod mladih ljudi razvija postepeno i kroz vrijeme, a kao rezultat promatranja i socijalnog iskustva.

Razvojne prednosti koje označavaju **podršku** obuhvaćaju percepciju mlade osobe, njeno doživljavanje brižnosti i podrške i to unutar obitelji, škole i susjedstva.

Kod **osnaživanja**, pretpostavlja se njegova važnost pri ostvarenju sigurnosti u okolini i prihvaćanju njenih pravila ponašanja. Veći doživljaj povezanosti i pripadnosti povećava i stupanj u kojem mladi prihvaćaju i internaliziraju socijalizacijske poruke.

Granice i očekivanja uključuju svu širinu izloženosti pravilima, standardima i nadzoru u obitelji, školi i susjedstvu. Procjena granica i očekivanja ne uključuje samo norme i standarde ponašanja, već i stupanj konzistentnosti takvih poruka koje adolescent dobiva unutar različitog konteksta.

Konstruktivno korištenje vremena osigurava uvid u načine provođenja vremena kod kuće, u školi, u zajednici, te putem velikog broja različitih aktivnosti.

Predanost učenju pokušava zahvatiti stavove, vjerovanja i vlastitu percepciju škole koja je povezana sa motivacijom za uspjeh, vlastitom veza-nošću za školu, očekivanjima osobe.

Pozitivne vrijednosti obuhvaćaju niz opće-prihvaćenih vrijednosti, npr. odgovornost, poštenje, integritet, a njihova prediktivna valjanost u razvojnim prednostima potvrđena je mnogim ranijim istraživanjima.

Socijalna kompetentnost je kategorija koja je pokazala najveće pozitivne efekte kod kontrolé ponašanja, a manifestira se preko interpersonalnih vještina kao što su empatija, prijateljstvo, planiranje i donošenje odluka.

Kategorija **pozitivnog identiteta** govori o samoprocjeni i samoefikasnosti, svrhovitosti i pozitivnim vjerovanjima.

Teoretske pretpostavke za ovakve kategorije vanjskih i unutarnjih podupirućih faktora razvoja temelje se na brojnim istraživanjima navedenim u radu -Developmental Assets: Measurement and Prediction of Risk Behaviors Among Adolescents-grupe autor Search Instituta iz Minneapolisa koji je poslužio kao temelj za naše istraživanje.

Prema navedenim područjima sastavljen je upitnik koji sadržava 40 itema, koji kroz varijable obuhvaćaju slijedeće sadržaje:

PODRŠKA

1. Podrška obitelji
2. Pozitivna komunikacija u obitelji
3. Odnosi s drugim odraslim osobama
4. Brižno susjedstvo
5. Kvalitetna klima u školi
6. Uključenost roditelja u školu

OSNAŽIVANJE

7. Zajednica podržava mlade
8. Mladi su izvor potencijala
9. Mladi pomažu članovima zajednice
10. Sigurnost

GRANICE I OČEKIVANJA

11. Obiteljske granice
12. Školske granice
13. Granice susjedstva
14. Odrasle osobe kao modeli mladima
15. Pozitivan utjecaj vršnjaka
16. Visoka očekivanja

KONSRTUKTIVNO KORIŠTENJE VREMENA

17. Kreativne aktivnosti
18. Programi za mlade
19. Vjerske zajednice
20. Slobodno vrijeme izvan kuće

PREDANOST UČENJU

21. Motiviranost za postignuće
22. Aktivno učenje
23. Domaća zadaća
24. Vežanost za školu
25. Čitanje iz zadovoljstva

POZITIVNE VRIJEDNOSTI

26. Brižnost za druge
27. Vrednovanje jednakosti i socijalne pravde
28. Osobni integritet
29. Poštenje
30. Odgovornost
31. Suzdržavanje i samokontrola

SOCIJALNA KOMPETENTNOST

32. Planiranje i donošenje odluka
33. Interpersonalna kompetentnost
34. Kulturna kompetentnost
35. Vještine i odoljevanje negativnim izazovima
36. Miroљubivo rješavanje konflikata

POZITIVAN IDENTITET

37. Osobna snaga
38. Samopouzdanje
39. Životni ciljevi i smisao
40. Vjera u budućnost

Odgovori ispitanika numerirani su od 1 – 4, pri čemu je :

- 1 - uvijek
- 2 - uglavnom
- 3 - rijetko
- 4 - nikada

2.2. Način obrade podataka

Faktorska struktura upitnika radena je izračunavanjem značajnih glavnih komponenti matrice interkorelacija varijabli na temelju PB kriterija (Štalec, Momirović, 1971). Izolirane značajne

komponente program transformira u varimax i orthoblique poziciju. U našem radu odlučili smo se za orthoblique poziciju, jer nam ona kao kosa solucija daje bolje informacije, a dobiveni faktori su u međusobnoj korelaciji, što je u našem slučaju vjerodostojnije realnoj situaciji. Autori programa orthoblique transformacije u faktorskoj analizi su Harris i Kaiser (1964).

Središnje vrijednosti za svaku pojedinu varijablu prikazane su na način da transparentno pokažu stupanj postojanja određene razvojne prednosti. Podaci dobiveni na temelju primjenjenog upitnika razvojnih prednosti mogli bi posredno ukazivati na moguća područja nezadovoljenih potreba pojedinca. Ako se prisjetimo da potrebe možemo definirati i kao svijest o nedostatku onda se pretpostavka o vezi između razvojnih uvjeta i zadovoljenju naših potreba čini logičnom.

3. REZULTATI I DISKUSIJA**3.1. Faktorska analiza upitnika**

Tablica 1. Karakteristični korijeni matrice korelacija			
	SVOJSTVENE VRIJEDNOSTI	KUMULATIVNA VARIJANCA	ZAJEDNIČKA VARIJANCA
1	7.483	7.483	18.706
2	2.513	9.995	24.988
3	2.183	12.178	30.445
4	1.879	14.057	35.141
5	1.669	15.726	39.315

Zbog opsežnosti tablice 1, a dostatne transparentnosti njenog manjeg dijela navedeni su samo značajni karakteristični korijeni. Izdvojeno je 5 karakterističnih korijena, koji iscrpljuju gotovo 40% ukupne varijance faktora. Evidentno je da prvi značajni karakteristični korijen ima najveće učešće u objašnjenju totalne varijance, da bi učešće svakog slijedećeg bilo znatno niže u odnosu na ukupni varijabilitet.

Identificiranje i imenovanje orthoblique faktora učinjeno je korištenjem rezultata matrice sklopa, matrice strukture i matrice korelacija orthoblique faktora u prostoru varijabli.

Tablica 2. Matrica strukture

	F1	F2	F3	F4	F5
1	.186	-.279	-.764	-.168	.142
2	.203	-.241	-.668	-.077	.024
3	.293	-.205	-.335	-.337	-.357
4	.232	-.054	-.379	-.571	-.006
5	.366	-.188	-.343	-.485	.172
6	.121	-.207	-.670	-.196	.075
7	.241	-.281	-.616	-.127	.048
8	.270	-.498	-.432	-.219	-.086
9	.249	-.314	-.131	-.602	-.030
10	.267	-.409	-.581	-.317	.077
11	.429	-.297	-.589	-.262	.194
12	.307	.007	-.208	-.316	-.026
13	.073	-.017	-.040	-.620	.052
14	4.70	-.194	-.577	-.406	.104
15	.540	-.204	-.359	-.229	.110
16	.354	-.331	-.594	-.299	.262
17	.150	-.212	-.072	-.307	.477
18	-.048	-.253	-.121	-.368	.088
19	.171	-.136	-.242	-.508	.292
20	-.013	-.361	-.084	-.104	-.417
21	.315	-.313	-.481	-.185	.368
22	.346	-.462	-.328	-.264	.538
23	.346	-.141	-.375	-.230	.652
24	.484	-.421	-.297	-.034	.178
25	.371	-.160	-.163	-.153	.149
26	.636	-.267	-.216	-.408	.122
27	.660	-.170	-.162	-.355	.225
28	.344	-.483	-.155	-.192	-.318
29	.454	-.286	-.173	-.227	-.007
30	.544	-.356	-.229	-.129	-.012
31	.428	-.038	-.134	-.353	.514
32	.296	-.428	-.163	-.331	-.018
33	.359	-.536	-.254	-.295	-.286
34	.567	-.169	-.180	-.056	-.019
35	.471	-.239	-.260	-.002	.280
36	.576	-.122	-.280	-.056	.313
37	.358	-.587	-.354	.001	.073
38	.242	-.753	-.305	-.093	-.013
39	.287	-.728	-.337	-.198	.090
40	.273	-.761	-.348	-.220	.073

Tablica 3. Matrica sklopa

	F1	F2	F3	F4	F5
1	-.162	.007	-.847	.053	.038
2	-.042	.032	-.758	.136	-.080
3	.214	.054	-.269	-.247	-.479
4	.027	.231	-.315	-.536	-.130
5	.170	.050	-.157	-.378	.062
6	-.193	.054	-.769	-.031	-.019
7	-.004	-.029	-.641	.081	-.052
8	.020	-.360	-.279	-.045	-.150
9	.034	-.212	.154	-.595	-.089
10	-.063	-.190	-.485	-.134	-.013
11	.199	.001	-.485	-.024	.065
12	.289	.244	-.132	-.251	-.137
13	-.103	.078	.116	-.715	.006
14	.277	.178	-.479	-.205	-.060
15	.495	.080	-.181	-.016	-.028
16	.052	-.076	-.485	-.083	.155
17	-.072	-.236	.169	-.265	.484
18	-.325	-.283	-.011	-.401	.104
19	-.089	-.007	-.079	-.482	.236
20	-.122	-.390	-.007	-.095	-.411
21	.052	-.140	-.355	.023	.297
22	.034	-.409	-.025	-.072	.510
23	.123	.026	-.217	-.049	.582
24	.398	-.290	-.053	.215	.106
25	.346	-.018	.011	-.019	.074
26	.602	-.014	.119	-.228	-.014
27	.685	.085	.166	-.175	.087
28	.277	-.399	.092	-.065	.376
29	.428	-.125	.072	-.076	-.098
30	.541	-.173	.029	.086	-.115
31	.348	.126	.115	-.245	.431
32	.125	-.365	.114	-.235	-.061
33	.211	-.419	.007	-.156	-.357
34	.681	.062	.010	.151	-.142
35	.446	-.081	-.075	.229	.199
36	.610	.124	-.100	.187	.191
37	.169	-.526	-.129	.246	.036
38	-.050	-.792	-.018	.102	-.007
39	-.039	-.732	-.023	-.003	.081
40	-.078	-.772	-.027	-.028	.068

Tablica 4. Matrica korelacija između faktora

	1	2	3	4	5
1	1.000	-.407	-.428	-.359	.213
2	-.407	1.000	.431	.263	-.018
3	-.428	.431	1.000	.326	-.173
4	-.359	.263	.326	1.000	-.125
5	.213	-.018	-.173	-.125	1.000

Prvi faktor u području razvojnih prednosti definiran je većim brojem varijabli koje govore o potrebi rješavanja problema bez nasilja, želji da se pomogne drugim ljudima na način da nema siromaštva, gladi, nepravde, te preuzimanju vlastite odgovornosti za ono što se čini. Ovaj faktor naglašava pozitivne vrijednosti, nesebičnost i pomalo idealističku viziju svijeta u kojoj je najbitnije pomagati jedni drugima za opće dobro.

S obzirom na navedeno ovaj faktor imenovali smo kao FAKTOR PROSOCIJALNOG, ALTRUISTIČKOG PONAŠANJA.

Drugi faktor u upitniku razvojnih prednosti primarno određuju varijable koje opisuju područje pozitivnog identiteta: osjećam se dobro u vezi sa sobom, vjerujem da moj život ima smisao, vjerujem da me očekuje lijepa budućnost, lako i dobro sklapam i održavam prijateljstva, držim da sam važna i potrebna osoba u svojoj sredini, osjećam se sigurnim kod kuće, u školi i susjedstvu. Ovaj faktor imenovali smo kao FAKTOR OSOBNOG IDENTITETA. Kako su sve korelacije negativnog predznaka ovaj faktor u našem uzorku, kao da objedinjuje u sebi svu nesigurnost, nepovjerenje i sumnju u bilo kakve vlastite vrijednosti koja je vrlo često prisutna kod adolescenata i koja može biti vrlo pogubna za daljnji razvoj pojedinca.

Treći faktor u upitniku razvojnih prednosti u cijelosti govori o odnosu obitelji i adolescenta: dobivam podršku i ljubav od obitelji, mogu otvoreno razgovarati o svemu sa svojim roditeljima, roditelji mi pomažu da budem uspješan u školi, osjećam se cijenjen od odraslih koji žive oko mene, doživljavam se sigurnim kod kuće, u školi i susjedstvu, ro-

ditelji mi pružaju primjer dobrog ponašanja. Zbog svega navedenog ovaj faktor imenovali smo kao FAKTOR PODRŠKE I SIGURNOSTI U OBITELJI. Kako su u našem ispitivanju sve značajne korelacije negativnog predznaka očito se radi o vrlo nezadovoljavajućoj razini podrške i sigurnosti koju obitelj pruža adolescentu.

Četvrti faktor određuju varijable koje govore o uzajamnom odnosu adolescenta i njegove šire socijalne zajednice: susjedstvo, škola, religiozne zajednice, klubovi i sportska društva. Nazvali smo ga FAKTOR UKLJUČENOSTI I SUDJALOVANJA ADOLESCENATA U ŽIVOTU ŠIRE ZAJEDNICE. U ovom faktoru očito se radi o mreži socijalne podrške koju pojedinac može svojim učešćem dobiti u sredini u kojoj živi. Kako su i ovdje sve značajne korelacije negativnog predznaka adolescenti srednjoškolci očituju nepostojanje takve mreže podrške.

Peti faktor određuju varijable koje prvenstveno govore o odnosu prema školskim obavezama (svaki dan barem 1 sat pišem zadaću, dok učim osjećam da sam pozitivno aktivan); pozitivnim vrijednostima i samokontroli (vjerujem da je u mojim godinama važno ne piti, ne drogirati se i ne biti seksualno aktivan) pa smo ga nazvali FAKTOR ODGOVORNOG ODNOSA PREMA ŠKOLSKIM OBAVEZAMA I ŽIVOTNIM VRIJEDNOSTIMA.

Razmatrajući tablicu korelacija među faktorima uočava se njihova međusobna povezanost koja je i logična s obzirom na određenje faktora. Tako je prvi faktor prosocijalnog altruističnog ponašanja u pozitivnoj iako ne velikoj korelaciji sa petim faktorom odgovornog odnosa prema obavezama. Najveća korelacija među faktorima zabilježena je između faktora 2 i 3 i iznosi čak .431. Govori o povezanosti podrške i sigurnosti u obitelji sa osobnim identitetom pojedinca. Što je ta povezanost i podrška veća pozitivniji je i osobni identitet pojedinca i obratno. Prvi faktor prosocijalnog i altruističnog ponašanja negativno je povezan sa lošim osobnim identitetom (F2) i neuključenošću adolescenata u širi život zajednice (F4).

Daljnijim postupkom obrade podataka pokušali smo saznati nešto više o postojanju određenih razvojnih prednosti na uzorku adolescenata srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj.

Tablica 5. Aritmetičke sredine i standardne devijacije za svaku pojedinu varijablu

Var.	M	Std.dev.
1	1.61	.59
2	1.72	.69
3	2.09	.92
4	2.56	.95
5	2.81	.81
6	1.80	.76
7	1.88	.73
8	2.06	.76
9	2.34	.93
10	1.74	.72
11	1.82	.73
12	1.89	.76
13	3.40	.79
14	2.00	.67
15	1.95	.83
16	1.91	.74
17	2.56	1.14
18	2.60	1.12
19	2.77	1.10
20	1.87	.87
21	1.47	.60
22	1.79	.69
23	2.30	.91
24	1.13	.40
25	2.51	1.01
26	1.42	.58
27	1.44	.72
28	1.44	.60
29	1.97	.73
30	1.57	.62
31	2.56	1.02
32	2.10	.66
33	1.80	.64
34	1.73	.74
35	1.62	.79
36	1.83	.77
37	1.82	.63
38	1.71	.67
39	1.66	.79
40	1.77	.77

Prema dobivenim rezultatima i procjenama adolescenata o razvojnim prednostima u određenim, za njih važnim područjima možemo reći sljedeće:

– gledajući generalno bolje su izražene one prednosti koje bi mogle ukazivati na zadovoljenje potreba koje se baziraju na **unutarnjem** (intrapersonalnom) području podupirućih faktora u odnosu na vanjsko (interpersonalno) područje podupirućih faktora. To se prvenstveno odnosi na područje **pozitivnih vrijednosti**: brižnost za druge (26), vrednovanje jednakosti i socijalne pravde (27), osobni integritet (28), odgovornost (30); na područje **pozitivnog identiteta**: samopouzdanje (38), životni ciljevi i smisao (39) i područje koje se odnosi na **predanost učenju**: motiviranost za postignuće (21), vezanost za školu(24).

Ako pogledamo **vanjske podupiruće faktore** najveći varijabilitet zastupljen je unutar varijabli koje se odnose na **podršku**. Najbolje su zadovoljena ona područja koja se odnose na obiteljsku podršku (1,2). Značajno su manje zadovoljeni oni dijelovi koje se u okviru ovog područja oslanjaju na podršku u susjedstvu (4), onu u okviru školske klime (5), te onu koja se odnosi na odnose sa drugim ljudima (3).

U cijelom upitniku najmanje postojanje razvojnih prednosti zabilježeno je u području **konstruktivnog korištenja vremena** i to u svim aspektima: kreativne aktivnosti (17), programi za mlade (18), vjerske zajednice(19).

U cjelokupnom upitniku varijabla koja pokazuje najmanje prisustvo razvojne prednosti kod adolescenta je ona koja se odnosi na brigu i sudjelovanje susjeda u poznavanju ponašanja ispitanika. Takav rezultat govori nam o često spominjanoj otuđenosti današnjeg čovjeka, ne poznavanju susjeda, nebrizi za sve ono što je izvan nas samih, te nedovoljnim kontaktima sa okolinom koji vrlo često mogu značiti i nedostatak mreže socijalne podrške za pojedinca. Uloga koju okolina, u prvom redu susjedstvo igra u razvoju adolescenta područje je brojnih ispitivanja posljednjeg desetljeća (Wilson, 1987; Jessor, 1993; Lerner, 1992). Ova istraživanja ukazuju da susjedstvo sa bogatim materijalnim i socijalnim resursima između ostalog utječe čak i na razvoj manjeg stupnja depresivnosti kod adolescenata koji u njemu žive.

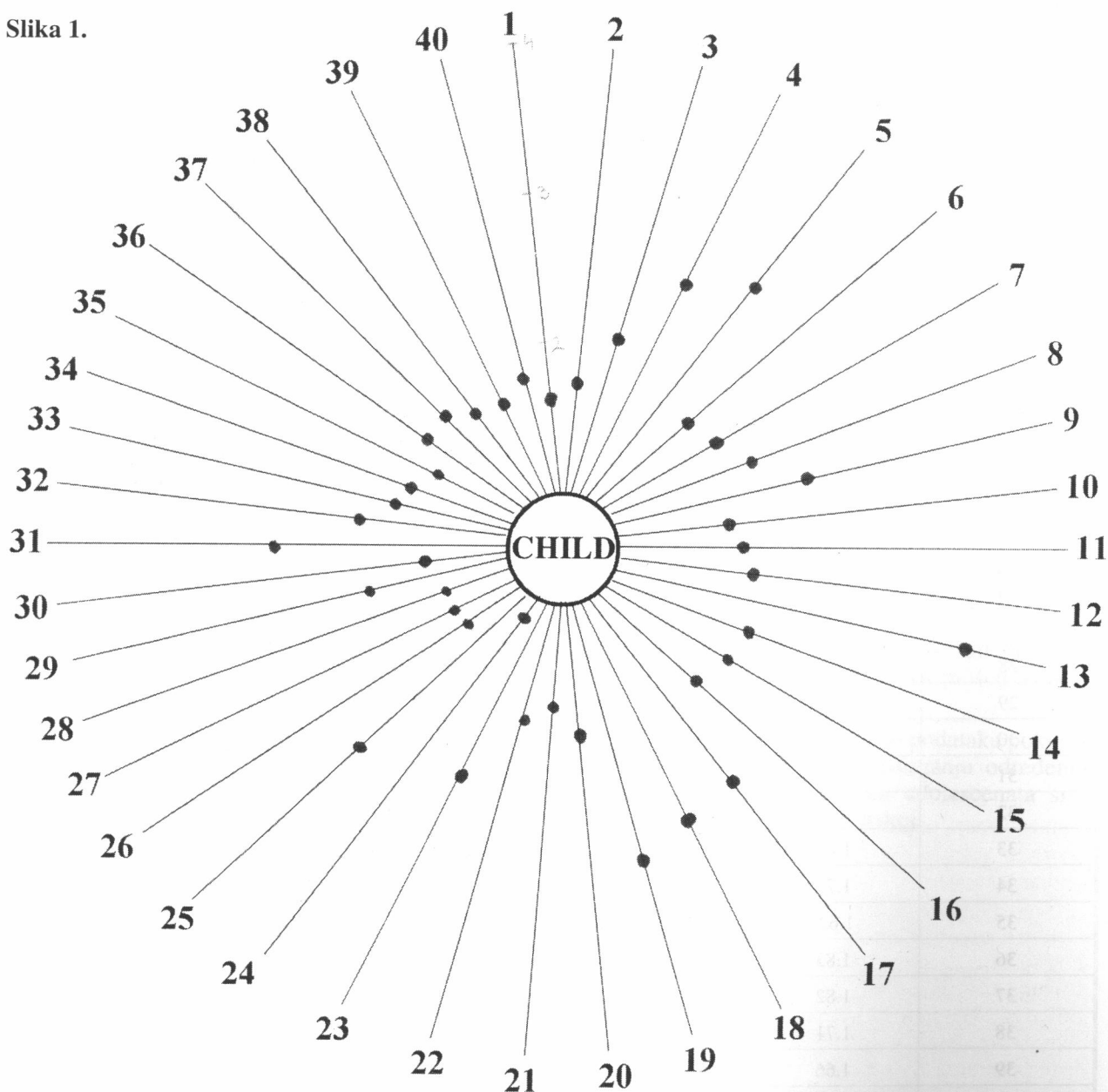
Iz navedenih podataka adolescenata o razvojnim prednostima može se reći kako je obitelj još uvijek najznačajnije mjesto zadovoljavanja potreba adolescenata, naročito putem doživljavanja podrške, sigurnosti, ljubavi. Ovakav podatak ohrabruje budući smo svjedoci stalnog preispitivanja uloge obitelji i kritičkog odnosa prema njoj. Evidentno je da od nje adolescenti najviše očekuju, ali i najviše dobijaju u smislu postojanja razvojnih prednosti. Leffert & others (1997) naglašavaju ljubav, ugodu,

ohrabrivanje i podršku kao nužne karakteristike zdravog razvoja. Navode da svaka obitelj može pokazivati brigu na sebi svojstven način, ali ta briga mora biti konzistentna, pozitivna i primjerena.

Nasuprot tome u okviru istog područja prednosti koji smo imenovali kao podrška, školi i susjedstvu se odriče takva vrijednost. Vrlo indikativno može se činiti ovakvo doživljavanje nepostojanja podrške unutar školskog sistema, kada imamo na umu količinu vremena i snagu utjecaja koju škola ima na osobu. Rezultati koje su ispitanici postigli unutar područja koje smo imenovali kao predanost učenju gdje je evidentna motivacija za postignućem, aktivno učenje i vezanost za školu i oni postignuti unutar područja podrške koju škola daje,

očituju nesklad između potreba učenika u školi i onog što ona kao institucija nudi. Howers(1988) navodi kako školska djeca trebaju nastavnike koji će izkazivati brigu za njih poticati ih u učenju i odrastanju, što kao svoje pretenzije izražavaju i naši ispitanici. Nažalost čini se da je naš školski sistem još uvijek postavljen po principima udovoljavanja potreba iz područja obrazovanja, a da je njegova odgojna funkcija više deklarativne prirode. Dacey & Kenny (1994) naglašavaju kako tinejdžeri pokazuju mnogo veće napore i motiviranost za uspjeh u školi, te izražavaju bolju sliku o sebi ako doživljavaju podršku, brigu i poštovanje od svojih nastavnika. Ames(1996) navodi kako je vezanost za školu važan faktor koji je odgovoran za školski uspjeh i akademsko postignuće.

Slika 1.

Podatak da su najlošije procijenjene one razvojne prednosti koje implicitno mogu ukazivati na zadovoljenje potreba u okviru područja konstruktivnog korištenja vremena govori upravo o najvećem prostoru za moguće djelovanje kroz slobodne aktivnosti i dodatne sadržaje u okviru neispunjenog vremena adolescenata. Upravo to vrijeme je najčešće spominjano kao ono u kojem dolazi do manifestiranja poremećaja u ponašanju djece i mladeži. (Bašić, 1980, 1984; Dulčić 1980). I u ovom području možemo sagledati nedovoljno afirmirajuću ulogu škole budući bi jedan od njenih zadataka bio sistematsko razvijanje kulture organiziranog provođenja slobodnog vremena. Singer, Mikšaj-Todorović (1989) navode kako se takva aktivnost pokazala kao izuzetno djelotvoran preventivni faktor kod socijalno neprihvatljivog ponašanja mladih.

Dobiveni podaci govore u prilog tezi da bi se kod brige o čimbenicima razvoja pojedinca podjednaka pažnja morala dati uvjetima mikro i makro socijalne sredine. Takvo usmjeravanje djelovanja dio je bavljenja u području ekologije čovjekovog razvoja (Bronfenbrenner, 1979; Bašić i sur. 1993). Niti jedna razvojna prednost ne djeluje izolirano. Štoviše, neke prednosti mogu funkcionirati kao predhodnica ostalim prednostima. Npr. podrška može pospješiti internalizaciju pozitivnih vrijednosti, osnaživanje može dati smisao porukama o granicama.

Naše ispitivanje je pokazalo da je ta zastupljenost raspoređena na način koji čini se ne odgovara potrebama ispitanika za zdravim, potpunim i zadovoljavajućim razvojnim uvjetima. Dobro je imati na umu da se ovdje radi o adolescentima u dobi od 18 i 19 godina koji već uvelike izlaze iz prevladavajuće obiteljskih utjecaja i gdje utjecaj okoline vrlo često može biti presudan za njihov daljnji razvoj. Stoga dobiveni rezultati naročito obavezuju na djelovanje kroz prepoznate razvojne potrebe mladeži u školskom sistemu i široj zajednici.

4. ZAKLJUČAK

Osiguravanje razvojnih prednosti temelj je razvitka zdravog, prilagođenog i zadovoljnog pojedinca, te na taj način posredno i uspješnog zadovoljavanja njegovih potreba.

Način i uspješnost u zadovoljavanju potreba svakog pojedinca temelj su sretne i zadovoljne ličnosti. Takva ličnost spremnija je uspješno se nositi sa životnim izazovima, problemima, a njen doprinos životu zajednice ima sve preduvjete da bude kvalitetan i produktivan. Zbog toga nam se čini da bi cilj svakog preventivnog, pa i tretmanskog djelovanja trebao sadržavati nastojanje da se pojedincu pruže oni razvojni uvjeti koji će maksimalno razviti sve njegove potencijale i na taj način udovoljiti potrebama pojedinca. Dobiveni podaci govore o usmjerenosti pojedinca na vlastite resurse i va-

žnost pozitivnih potencijala koje razvijamo u okviru podupirućih faktora vlastite ličnosti. Vanjski podupirući faktori mogu se prepoznati kao mjesta nedovoljnog angažmanu stvaranju zdrave i odgovorne ličnosti. Dobiveni rezultati ukazali su na mjesta mogućeg djelovanja unutar područja brige za djecu i omladinu i neka krizna žarišta za mogućnost nastajanja problema u ponašanju.

Rezultati našeg istraživanja mogu poslužiti za kreiranje modela koji bi sugerirao djelovanje u ekološki prostor adolescenta, sa svrhom pružanja kvalitetnih preduvjeta za njihov potpun razvoj. Dobiveni model bio bi samo jedna od pretpostavki uspješnog razvoja pojedinca i način preveniranja mogućih poremećaja u ponašanju djece i omladine.

LITERATURA:

Ames, C. (1992): Classroom: Goals, Structures, and Student motivation, *Journal of Educational Psychology*, 84, 261-271.

Bašić, J. (1980): Slobodno vrijeme u relaciji s nekim varijablama porodičnih i školskih prilika maloljetnika s poremećajima u ponašanju, U: *Kretanje, karakteristike i aktuelni problemi maloljetničke delinkvencije u SR Hrvatskoj*, Republički zavod za socijalni rad SR Hrvatske, Zagreb

Bašić, J. (1984): Aktivnosti slobodnog vremena – immanentni dio odgojnog procesa, U: *Zbornik radova Institucionalni tretman osoba društveno neprihvatljivog ponašanja*, Republički zavod za socijalni rad SR Hrvatske, Zagreb

Bašić i sur. (1993): Integralna metoda, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet i Alinea, Zagreb

Bašić, J., Janković, J. (2000): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, Povjerenstvo Vlade republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb

Bronfenbrenner, U. (1979): *The ecology of human development: Experiments by nature and design*, Cambridge, M. A.: Harvard University Press.

Dacey, J., M. Kenny (1994): *Adolescent development*, Brown & Benchmark, 1994

Dulčić, C. (1980): Relacije između slobodnih aktivnosti u domu odnosno izvan njega i nekih obilježja uspješnosti odgoja i preodgoja omladine s poremećajima u ponašanju, Diplomski rad, Fakultet za defektologiju, Zagreb

Fulgosi, A. (1981): *Psihologija ličnosti*, Školska knjiga, Zagreb

Harris, C. W., Kaise, H. F. (1964): *Oblique factor analysis solutions by orthogonal transformations*, Psychometrika, 29.

Hawkins, J. D. (1992): *Communities that care: Action for drug abuse prevention*. Jossey – Bass Publishers,

San Francisco

Howers, C. (1988): Relations Between Early Child Care and Schooling. *Developmental Psychology*, 24; 53-57.

Jessor, R. (1993): Successful adolescent development among youth in high-risk settings, *American Psychologist*, 48(2), 117-126.

Kazdin, A. E. (1993): Adolescent mental health, *American Psychologist*, 48(2); 127-141.

Leffert, N., Benson, P. L., J.L. Roehlkepartain (1997): *Starting Out Right*, Search Institute, Minneapolis

Lerner, R. M. (1992): Dialectic, developmental contextualism, and further enhancement of theory about puberty and psychosocial development, *Journal of Early Adolescence*, 12, 366-388.

Maslow, A. H. (1970): *Motivation and personality*, Harper and Row, New York

Masten, A. S., Coatsworth, J. D. (1998): The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children,

American Psychologist. 53(2), 205-220.

Rutter, M., Giller, H. (1983): *Juvenile delinquency: Trends and perspectives*, Guilford Press, New York

Singer, M., Mikšaj-Todorović Lj. (1989): *Delinkvencija mladih*, Globus, Zagreb

Štalec, J., Momirović, K. (1971): Ukupna količina varijance kao osnov kriterija za određivanje broja značajnih glavnih komponenata, *Kineziologija*, Zagreb, Vol. 1., Br. 1.

Vasta, R., Haith, M. M., A. S. Miller (1998): *Dječja psihologija*, Naklada Slap, Jastrebarsko

Werner, E. E., Smith, R. S. (1992): *Overcoming the odds: High risk children from birth to adulthood*, Cornell University Press, New York

Wilson, W. J. (1987): *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass and public policy*, University of Chicago press, Chicago

Zvonarević, M. (1978): *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb

THE DEVELOPMENTAL ASSETS - HELP WITH UNDERSTANDING AND PREVENTION OF RISKFUL BEHAVIOR OF THE ADOLESCENTS

Summary

On the sample of 268 respondents aged 18 and 19, the developmental assets are being researched with the use of questionnaire which was designed at the Faculty of Special Education and Rehabilitation in Zagreb by the publication *Starting Out Right: Developmental Assets for Children*, Search Institute Minneapolis. According to that publication, 8 key factors which belong to the outer (support, evaluation from the environment, connection with the social environment, creative use of free time) and inner space of the personality development (readiness for learning, positive values, social competency, positive identity) support the healthy and satisfying development of the young. The factor analysis of the questionnaire of the developmental assets showed the existence of 5 factors. The degree of the presence of certain developmental assets could be indirectly related to possible fulfillment of the certain needs of the individual.

The results showed that the developmental assets which belong to the inner space of the supporting factors of personality development are more present than the outer supporting factors of personality development. It is especially true for the space of positive values and positive identity. The family is still the most important context of the creation of supporting conditions for the development of the adolescents, and it is very indicative that this importance is being denied to the school and environment. The discordance between expectations and needs of the students related to the school and their perception of what the school provides them is stressed. The weakest presence of the developmental assets is evident in the area of creative use of free time.

The data points to the possible ways of action within the ecological space of the adolescent, with the purpose of providing healthy quality preconditions for their full development.

Key words: developmental assets, high risk behavior, adolescence